Sociaal en Cultureel Planbureau

Opvattingen over religieus geïnspireerd geweld en IS onder Turkse en Marokkaanse Nederlanders

Willem Huijnk, Iris Andriessen en Leen Sterckx

Sociaal en Cultureel Planbureau
Den Haag, december 2015

Colofon

Het Sociaal en Cultureel Planbureau is ingesteld bij Koninklijk Besluit van 30 maart 1973.

Het Bureau heeft tot taak:

a wetenschappelijke verkenningen te verrichten met het doel te komen tot een samenhangende beschrijving van de situatie van het sociaal en cultureel welzijn hier te lande en van de op dit gebied te verwachten ontwikkelingen;
b bij te dragen tot een verantwoorde keuze van beleidsdoelen, benevens het aangeven van voor- en nadelen van de verschillende wegen om deze doeleinden te bereiken;
c informatie te verwerven met betrekking tot de uitvoering van interdepartementaal beleid op het gebied van sociaal en cultureel welzijn, teneinde de evaluatie van deze uitvoering mogelijk te maken.

Het SCP verricht deze taken in het bijzonder bij problemen die het beleid van meer dan één departement raken.
De minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport is als coördinerend minister voor het sociaal en cultureel welzijn verantwoordelijk voor het door het SCP te voeren beleid. Over de hoofdzaken hiervan heeft hij/zij overleg met de minister van Algemene Zaken; van Veiligheid en Justitie; van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties; van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap; van Financiën; van Infrastructuur en Milieu; van Economische Zaken; en van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

© Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag 2015
ISBN 978 90 377 0767 0
nur 740

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.repro-recht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting pro (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

Sociaal en Cultureel Planbureau
Rijnstraat 50
2515 XP Den Haag
(070) 340 70 00
www.scp.nl
info@scp.nl

De auteurs van SCP-publicaties zijn per e-mail te benaderen via de website. Daar kunt u zich ook kosteloos abonneren op elektronische attendering bij het verschijnen van nieuwe uitgaven.

Inhoud

Inleiding 4

Belangrijkste bevindingen 4

Inleiding en achtergrond 4

Achtergronden van begrip voor religieus geweld: kwalitatief onderzoek 5

Begrip voor religieus geweld gemeten 5

Begrip voor uitreizigers 6

Begrip voor het gebruik van geweld voor geloof 7

Jongeren en mannen hebben het meest begrip voor uitreizigers 8

Begrip voor mensen die voor hun geloof geweld gebruiken naar achtergrondkenmerken 9

Vergelijking met eerder onderzoek 9

Conclusies 10

Bijlage: methodologische verantwoording SIM 2015 11

Literatuur 13

Inleiding

Belangrijkste bevindingen

Aan Turkse en Marokkaanse Nederlanders zijn in grootschalig enquête-onderzoek twee stellingen voorgelegd:

- Ik heb begrip voor jongeren die vanuit Nederland voor IS (Islamitische Staat) gaan vechten.
- Ik heb begrip voor mensen die voor hun geloof geweld gebruiken.

Het merendeel van de Turkse en Marokkaanse Nederlanders (> 90%) heeft geen begrip voor uitreizigers of religieus geweld. Er is meer begrip voor uitreizigers dan voor mensen die gewelddaden begaan voor hun geloof. Het begrip is het grootst onder jongeren: een op de zeven Turkse jongeren en een op de negen Marokkaanse jongeren zegt begrip te hebben voor religieus geweld. Het gaat hier in de meeste gevallen om een beperkte mate van begrip: het aandeel jongeren dat zegt veel begrip te hebben voor religieus geweld is relatief klein (respectievelijk 1% en 2%).
De stelling meet overigens niet de intentie van mensen om zelf uit te reizen of geweld te gebruiken voor het geloof. Instemming met de stelling kan betekenen dat respondenten het uitreizen en het aansluiten bij IS voor zichzelf afwijzen, maar begrip hebben voor anderen die dat wel doen.

Inleiding en achtergrond

Sinds het begin van het nieuwe millennium kreeg West-Europa een aantal keer te maken met gewelddadige aanslagen door jonge mannen (en een enkele vrouw) die hun daden motiveerden vanuit het islamitische geloof. Voorbeelden hiervan zijn de moord op Theo van Gogh in Nederland (2004), de aanslagen in het openbaar vervoer in Madrid (2004) en Londen (2005), in het Joods museum in Brussel (2014) en in Parijs in januari (Charlie Hebdo) en november 2015. De daders van de aanslagen op Europese bodem waren overwegend jongeren die hier zijn opgegroeid. De reacties van een aantal jonge moslims op deze aanslagen en het feit dat ten minste 220 Nederlanders naar Syrië of Irak zijn gereisd om te strijden met radicaalislamitische organisaties roepen de vraag op hoe groot het begrip of zelfs de sympathie is voor geweld in naam van het geloof.

In november 2014 bracht Forum de factsheet *Nederlandse moslimjongeren en de Arabische Herfst* uit, die gebaseerd is op onderzoek door Motivaction. Hieruit bleek dat vooral onder Turks-Nederlandse jongeren positief wordt gedacht over IS en dat er brede steun bestaat voor jongeren die naar Syrië afreizen om daar te vechten (Forum 2014). Op dit onderzoek kwam vanuit wetenschappelijke hoek en vanuit organisaties van Turkse Nederlanders zeer veel kritiek. Onderzoeksbureau Labyrinth hield in opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) het onderzoek tegen het licht en concludeerde dat er fundamentele tekortkomingen waren in de opzet en uitvoering van het onderzoek. De belangrijkste conclusies waren dat de betrouwbaarheid en validiteit van de metingen onvoldoende zijn en de resultaten niet te generaliseren naar de hele groep Turks- en Marokkaans-Nederlandse jongeren (Labyrinth 2015: 6). Op basis van het Motivaction-onderzoek was met andere woorden nog steeds niet te zeggen in hoeverre er in deze groepen steun bestaat voor religieus geïnspireerd geweld. Derhalve is door de directie Samenleving en Integratie van het ministerie van SZW aan het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) gevraagd om meer inzicht in dit vraagstuk te verkrijgen.

Achtergronden van begrip voor religieus geweld: kwalitatief onderzoek

Het SCP heeft deze vraag vanuit twee invalshoeken benaderd. Allereerst is in de studie *Werelden van verschil* (Huijnk et al. 2015) uitgebreid kwalitatief onderzoek uitgevoerd onder meer dan honderd Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse jongeren. Doel van dit onderzoek was om meer zicht te krijgen op de sociaal-culturele positie – met bijzondere aandacht voor opvattingen over religieus geïnspireerd geweld – van jongeren van Turkse en Marokkaanse afkomst. Er is met hen onder meer gesproken over IS, het uitreizen naar Irak en Syrië en de aanslagen op de redactie van het tijdschrift *Charlie Hebdo* in Parijs.
Uit de gesprekken met de jongeren bleek dat er geen breed gedragen steun is voor religieus geïnspireerd geweld en bewegingen als IS. Deze jongeren spreken eerder hun afschuw en afkeuring hierover uit. Ze hebben weinig op met het uitreizen van jihadi's en de opkomst van IS. Tegelijkertijd geven zij aan waar het geweld vandaan komt. Zonder hun goedkeuring uit te spreken, zeggen zij de opkomst van IS wel te begrijpen. Jongeren verwijzen vaak naar het regime van president Assad van Syrië: Assads daden in de burgeroorlog in Syrië, vooral het geweld tegen burgers, vinden de meeste jongeren verwerpelijk. Men begrijpt niet waarom het Westen niet krachtiger heeft opgetreden tegen Assad, terwijl het dat in andere conflictsituaties zoals in Irak of in Libië wel (en om veel minder) heeft gedaan. In de ogen van een aantal jongeren is IS het plaatselijke antwoord op Assad en het uitblijven van een westerse interventie in Syrië. Ze keuren niet goed hoe IS te werk gaat, maar ze vinden het wel begrijpelijk dat IS is ontstaan en succes heeft (Huijnk et al. 2015).

Begrip voor religieus geweld gemeten

Naast de studie *Werelden van verschil* biedt de recent uitgevoerde Survey Integratie Migranten 2015 (SIM 2015) informatie over dit thema. Deze notitie gaat in op uitkomsten van dit kwantitatieve onderzoek met betrekking tot begrip voor religieus geweld. In kader B.1 (bijlage) staat een toelichting op de metingen, in kader B.2 een toelichting op het onderzoek en in kader B.3 staan de aantallen respondenten. SIM 2015 is opgezet met als doel een representatief beeld schetsen van de sociale en culturele positie van de genoemde niet-westerse groepen in Nederland. Er zijn specifieke maatregelen genomen, zoals de gerichte inzet van tweetalige interviewers, om groepen te bereiken die doorgaans lastiger responderen.
Houdingen ten aanzien van religieus geïnspireerd geweld zijn complex van aard. SIM 2015 is een algemeen onderzoek naar de sociaal-culturele positie van migranten en niet een specifiek survey naar houdingen ten aanzien van religieus geïnspireerd geweld. Het aantal vragen dat specifiek op die houdingen van jongeren ingaat is dus beperkt; enige voorzichtigheid is op zijn plaats. We kunnen een globaal beeld geven van het begrip voor jongeren die vanuit Nederland voor IS zijn gaan vechten en het begrip voor mensen die voor hun geloof geweld gebruiken.
Achter een eenvoudig antwoord op een stelling kunnen echter complexe houdingen schuilgaan. Dit speelt zeker bij houdingen ten aanzien van IS en religieus geïnspireerd geweld (Labyrinth 2015). Daarom zullen we de cijfermatige bevindingen duiden vanuit het kwalitatieve onderzoek waarin uitgebreider met jongeren uit de doelgroep is gesproken. Het is goed om te beseffen, dat extreme vormen van gedrag of attitudes moeilijk (kwantitatief) zijn te onderzoeken. Personen met dergelijke opvattingen of gedragingen zijn mogelijk niet goed vertegenwoordigd in algemene surveys omdat zij vaak minder vaak bereid zijn om mee te werken aan onderzoek. Mogelijk betreffen de hier genoemde percentages dus een onderschatting van de mate waarin er instemming is.

Begrip voor uitreizigers

Aan respondenten is gevraagd of zij begrip hebben voor jongeren die vanuit Nederland voor IS gaan vechten. Er is dus niet gevraagd naar het oordeel – de goedkeuring of afkeuring – die respondenten hebben voor uitreizigers, maar naar het begrip dat de respondent heeft voor uit-reizigers.
In tabel 1 zijn de percentages weergegeven van de respondenten die zeggen geen begrip, een beetje begrip of veel begrip te hebben voor jongeren die vanuit Nederland voor IS gaan vechten. Voor de meeste respondenten, ongeacht hun etnische achtergrond, geldt dat een grote meerderheid geen begrip heeft voor jongeren die vanuit Nederland voor IS gaan vechten. Ruim negen van de tien Turks- en Marokkaans-Nederlandse respondenten vindt dit. Onder autochtone Nederlanders is er even weinig begrip.

Tabel 1
Ik heb begrip voor jongeren die vanuit Nederland voor IS (Islamitische Staat) gaan vechten, 2015 (in procenten)

	geen begrip	een beetje begrip	veel begrip
Turks-Nederlands (n = 477)[a]	92	7	2
Marokkaans-Nederlands (n = 499)[a]	90	9	2
autochtoon Nederlands (n = 539)	92	6	2

a Door afronding telt het totaal van de drie antwoordcategorieën niet op tot 100%.

Bron: SCP (SIM'15)

Ongeveer 10% van de Turkse en Marokkaanse Nederlanders zegt een beetje of veel begrip te hebben voor jongeren die voor IS gaan vechten. Het deel dat veel begrip hiervoor heeft, is in beide groepen klein: 2%. Ook bij autochtonen heeft 2% veel begrip voor deze jongeren. Geen van de verschillen tussen de herkomstgroepen is statistisch significant.
Om de betekenis van deze cijfers te duiden is het goed eerst stil te staan bij het uitspreken van begrip. De stelling meet namelijk niet de intentie van mensen om zelf uit te reizen. Instemming met de stelling kan betekenen dat respondenten het uitreizen en het aansluiten bij IS in zichzelf (en voor zichzelf) afwijzen, maar wel begrip hebben voor anderen die dat doen. De formulering 'begrip hebben voor' kan door de respondenten dus op twee manieren zijn geïnterpreteerd. Enerzijds als 'goedkeuring hechten aan' en anderzijds als 'begrijpen waar bepaald gedrag vandaan komt' of 'zich kunnen inleven in de motieven van', zonder daar morele goedkeuring aan te verlenen.

In de gesprekken die zijn gevoerd voor het rapport *Werelden van verschil* werd al duidelijk dat veel jongeren zich kunnen voorstellen welke motieven uitreizigers hebben, maar tegelijkertijd dit gedrag afkeuren en zelf absoluut geen plannen hebben om dezelfde weg op te gaan. Als motieven noemden de respondenten onder andere de barrières waar jongeren in Nederland tegen aanlopen en die het leven voor hen lastig maken. Het gaat dan bijvoorbeeld om discriminatie bij het vinden van werk of een stage, maar ook om sociale uitsluitingsmechanismen, zoals het consequent aangesproken worden als moslim of Marokkaan en de gedragsreacties van mensen (bv. handtassen extra stevig vastpakken wanneer een Marokkaans-Nederlandse jongen de tram instapt). Tevens noemden ze dat sommige jonge moslims verwachten dat zij in het kalifaat 'echt islamitisch' kunnen leven. Het gaat dan concreet om onder meer het dragen van een boerka. Een derde motief dat werd genoemd, is het bieden van hulp aan 'broeders en zusters' in nood: veel respondenten zijn getroffen door het leed van de Syrische burgerbevolking en kunnen zich voorstellen dat Nederlandse mos-

lims uitreizen om te strijden tegen het onrecht dat Syriërs in hun ogen wordt aangedaan. In een interview verwoordde een van de respondenten dit als volgt:

> *Kijk, [zo iemand die uitreist] is gewoon gebroken. Hij ziet wat er gebeurt met zijn medebroeders en ziet wat er in zo'n situatie gebeurt. Hij kan dat gewoon niet aan en denkt: ik ga gewoon helpen, ik ga daarheen. En dan is dat losgekoppeld van het geloof, dat is echt een kwestie van de persoon die op dat moment [dat besluit]. Als ik naar Israël en Palestina kijk: daar word ik gek van. Maar ik ga niet afreizen. Maar als ik dat zo zie dan... ben ik echt gebroken, dat is iets wat ik niet kan zien. En ik kan dat wel begrijpen [dat mensen uitreizen], omdat... sommigen dan denken van weet je, ik ga strijden of iets, naar die bepaalde landen om toch te kunnen helpen of een aandeel ergens in te hebben.*
> (Marokkaans-Nederlandse man, middelbaar opgeleid)

Bij Turkse Nederlanders spelen de politieke en etnische verhoudingen binnen de Turkse samenleving een rol in hun opvattingen over IS. De stelling 'ik heb begrip voor jongeren die vanuit Nederland voor IS (Islamitische Staat) gaan vechten' kan door hen zijn opgevat als een impliciet waardeoordeel over IS. Tijdens de gesprekken spraken enkele soennitische Turks-Nederlandse jongeren zich positief uit over IS (iets dat we bij de jongeren van Marokkaanse herkomst niet tegenkwamen). Zij brengen het optreden van IS in verband met de strijd tegen de Koerden, en meer in het bijzonder tegen de PKK die volgens hen als een terroristische organisatie moet worden beschouwd. Dit maakt dat sommigen een voorzichtige sympathie voor IS uitspreken vanuit de redenering 'de vijand van mijn vijand is mijn vriend'. Deze jongeren stellen dat er met twee maten wordt gemeten: terwijl men vechten voor IS veroordeelt, worden Nederlanders die aan Koerdische zijde strijden tegen IS veel minder negatief neergezet (Huijnk et al. 2015).

Begrip voor het gebruik van geweld voor geloof

In tabel 2 staat de mate van begrip voor mensen die voor hun geloof geweld gebruiken. Ook hier meten we niet of mensen zelf de intentie hebben om geweld te gebruiken, maar of zij zich kunnen inleven in anderen die dit doen.
Van de Turkse Nederlanders heeft 9% een beetje begrip voor mensen die voor hun geloof geweld gebruiken en 2% veel begrip. Bij de Marokkaanse Nederlanders zijn deze percentages respectievelijk 6% en 1%. Tussen Turkse en Marokkaanse Nederlanders is het verschil in begrip (net) niet significant ($p = 0{,}06$).

Tabel 2
Ik heb begrip voor mensen die voor hun geloof geweld gebruiken, 2015 (in procenten)

	geen begrip	een beetje begrip	veel begrip
Turks-Nederlands (n = 447) [a]	90	9	2
Marokkaans-Nederlands (n = 450)	93	6	1
autochtoon Nederlands (n = 513)	98	2	0

a Door afronding telt het totaal van de drie antwoordcategorieën niet op tot 100%.

Bron: SCP (SIM'15)

Onder autochtone respondenten is er nauwelijks begrip voor het gebruik van geweld voor geloofszaken. Zij hadden meer begrip voor uitreizigers. Wellicht dat in die laatste stelling begrip voor sociale motivaties een belangrijke rol speelt (begrip voor uitreizen om te helpen of omdat men het gevoel heeft uitgesloten te worden). Autochtonen zijn minder vaak gelovig dan Turkse of Marokkaanse Nederlanders. Dat kan eveneens een reden zijn, dat geloof

als motivatie voor gedrag (en zeker voor extreem gedrag als het gebruik van geweld) minder weerklank vindt bij autochtonen.

Bij het kwalitatieve onderzoek voor *Werelden van verschil* (Huijnk et al. 2015) was de jihad een van de onderwerpen van gesprek. Vrijwel alle Marokkaans- en Turks-Nederlandse jongeren gaven aan dat zij de jihad vooral interpreteren als de innerlijke strijd tegen verleidingen. Dit wordt de 'grote jihad' genoemd. Daarnaast erkennen ze het bestaan van de 'kleine jihad' die zij begrijpen als heilige oorlog of 'het gebruik van geweld om het geloof te verdedigen'. Dat gebruik van geweld in naam van het geloof mag alleen in verdedigende zin en is aan strenge regels gebonden, maar de jongeren kunnen zich wel voorstellen dat er tijden en plaatsen zijn waarin de kleine jihad aan de orde is (Huijnk et al. 2015). Over het algemeen vinden ze echter dat de kleine jihad iets uit het verleden is en keuren ze hedendaags geweld in naam van het geloof af. Mogelijk moeten we uitspraken waaruit geweldsacceptatie blijkt in die zin interpreteren: men kan zich voorstellen dat iemand in een bepaalde context (die voldoet aan de voorwaarden die een kleine jihad rechtvaardigen) geweld gebruikt in naam van het geloof. Dit wil niet noodzakelijkerwijs zeggen dat men begrip heeft voor de geweldsdaden van hedendaagse terroristen, noch dat men zelf bereid zou zijn geweld te gebruiken.

Jongeren en mannen hebben het meest begrip voor uitreizigers

Bij de mate van begrip voor uitreizigers zien we verschillen naar achtergrondkenmerken.
Het begrip is het grootst bij jongeren (15-24 jaar): ongeveer een op de zes jongeren van Turkse, Marokkaanse en autochtone herkomst heeft een beetje of veel begrip (tabel 3). Onder oudere leeftijdsgroepen is dit aandeel kleiner.
Onder jongeren van Turkse en Marokkaanse herkomst is het aandeel dat zegt veel begrip te hebben voor uitreizigers die zich aansluiten bij IS gering (resp. 2% en 3%, niet in de tabel weergegeven). Onder jonge autochtonen is een relatief groot aandeel te vinden dat veel begrip heeft voor uitreizigers (10%).
In lijn met een groter begrip voor uitreizigers onder jongeren, blijkt dat het begrip onder de tweede generatie groter is dan onder de eerste generatie. Tot slot zien we dat de verschillen in mate van begrip naar geslacht gering zijn. Behalve onder de Turkse Nederlanders, daar hebben mannen meer begrip voor jongeren die uitreizen dan vrouwen.

Tabel 3
Ik heb een beetje of veel begrip voor jongeren die vanuit Nederland voor IS (Islamitische Staat) gaan vechten, naar geslacht, leeftijd en generatie, 2015 (in procenten)

	Turks-Nederlands	Marokkaans-Nederlands	autochtoon Nederlands
totaal	8	10	8
mannen	11	11	7
vrouwen	6	9	8
15-24 jaar	17	19	17
25-44 jaar	6	8	4
45-64 jaar	5	7	8
eerste generatie	7	8	-
tweede generatie	11	13	-

Bron: SCP (SIM'15)

Begrip voor mensen die voor hun geloof geweld gebruiken naar achtergrondkenmerken

Ook bij de stelling die gaat over begrip voor mensen die geweld gebruiken voor hun geloof hebben we gekeken naar verschillen in achtergrondkenmerken. We zien opnieuw dat jongeren meer begrip hiervoor hebben dan ouderen (tabel 4). Bij Turkse en Marokkaanse jongeren is het begrip relatief groot (resp. 14% en 11%), maar ook bij deze jongeren is het deel dat aangeeft veel begrip te hebben zeer klein (resp. 1% en 2%, niet in de tabel weergegeven). Dat neemt niet weg dat een op de zeven Turks-Nederlandse jongeren begrip heeft voor mensen die voor hun geloof geweld gebruiken. Onder Nederlandse jongeren gaat het om een op de twintig jongeren. Het grootste deel van de jongeren, ook van de Turks- en Marokkaans-Nederlandse jongeren, heeft echter geen begrip voor religieus geweld. Er doen zich geen verschillen voor naar geslacht of generatie.

Tabel 4
Ik heb (een beetje of veel) begrip voor mensen die voor hun geloof geweld gebruiken, naar geslacht, leeftijd, generatie, opleiding en religiositeit, 2015 (in procenten)

	Turks-Nederlands	Marokkaans-Nederlands	autochtoon-Nederlands
totaal	10	7	2
mannen	12	7	2
vrouwen	9	7	2
15-24 jaar	14	11	5
25-44 jaar	11	4	1
45-64 jaar	9	8	2
eerste generatie	11	6	–
tweede generatie	10	8	–

Bron: SCP (SIM'15)

Vergelijking met eerder onderzoek

Om een beeld te krijgen van de mate waarin onze metingen overeenkomen met de bevindingen van anderen, hebben we eerder onderzoek in Nederland naar de ondersteuning voor geweld voor geloofszaken op een rij gezet. Uit onderzoek van Roex et al. (2010) blijkt dat 11% van de Nederlandse moslims het voor zichzelf in bepaalde situaties vanuit zijn religie acceptabel vindt om geweld te gebruiken; 14% keurt geweld niet goed, maar vindt het soms de enige manier om een ideaal te bereiken. Wessels en Dijkman (2013) constateren in hun onderzoek naar sterk geïsoleerde moslima's in Amsterdam, dat voor 4% geweld mag worden gebruikt om de islam te verdedigen; bijna 3% vindt zelfs dat geweld gebruikt moet worden. Van de respondenten is 7% bereid om zelf geweld te gebruiken tegen mensen die hun geloof bedreigen. In dit onderzoek zijn alleen vrouwen bevraagd, waardoor de percentages iets lager kunnen uitpakken dan in onderzoeken waarin ook mannen zijn ondervraagd. In het internetsurvey van Van den Bos et al. (2009) onderschrijft 18% van 131 moslims de stelling: 'Ik kan moslims die geweld tegen andere mensen gebruiken begrijpen.'
Uit deze studies komt dus ook naar voren dat het overgrote deel van de Turkse en Marokkaanse Nederlanders geen begrip heeft voor gebruik van geweld voor geloofszaken. Het vergelijken van de onderzoeken is overigens lastig: door andere vraagstellingen, afwijkende onderzoekspopulaties en de verschillende tijdstippen van de metingen zijn de resultaten moeilijk direct met elkaar te vergelijken.

Conclusies

Deze notitie geeft een beeld van de mate waarin Turkse en Marokkaanse Nederlanders begrip hebben voor jongeren die vanuit Nederland voor IS willen vechten of voor mensen die voor hun geloof geweld gebruiken.
Veruit het merendeel van de Turkse en Marokkaanse Nederlanders heeft geen begrip voor uitreizigers of religieus geweld. Wanneer er wel begrip is, is dat eerder voor uitreizigers dan voor mensen die gewelddaden begaan voor hun geloof. Het begrip is het grootst onder jongeren. Een op de zeven Turks-Nederlandse jongeren en een op de negen Marokkaans-Nederlandse jongeren zegt begrip te hebben voor religieus geweld. Het gaat in de meeste gevallen om een beperkte mate van begrip; het aandeel jongeren dat veel begrip heeft is relatief klein (resp. 1% en 2%).
We benadrukken hier nogmaals dat het in deze metingen gaat over begrip dat mensen hebben voor het gedrag van anderen en dat dit los kan staan van eigen gedragsintenties.

Bijlage: methodologische verantwoording SIM2015

Kader B.1 Metingen in Survey Integratie Migranten 2015

In de Survey Integratie Migranten 2015 zijn de volgende twee stellingen aan respondenten voorgelegd:

- Ik heb begrip voor jongeren die vanuit Nederland voor IS (Islamitische Staat) gaan vechten.
- Ik heb begrip voor mensen die voor hun geloof geweld gebruiken.

Respondenten konden aangeven of ze (1) geen begrip, (2) een beetje begrip en (3) veel begrip hadden. De ene stelling is aan de ene helft van de respondenten voorgelegd, de andere stelling aan de andere helft (respondenten werden willekeurig toebedeeld).

Kader B.2 Survey Integratie Migranten 2015

In 2015 is de Survey Integratie Migranten (SIM 2015) uitgevoerd onder Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, Antilliaanse, Somalische en Poolse Nederlanders en een autochtone referentiegroep. Het doel van de survey is om de positie van de genoemde migrantengroepen in Nederland in kaart te brengen en, door aan te sluiten op eerder surveyonderzoek, de integratie van deze groepen over de tijd volgen.
In SIM 2015 komt een breed scala aan integratie-indicatoren aan bod, zoals arbeidsmarktpositie, migratiegeschiedenis, onderwijspositie, gezondheid en de sociale contacten die men onderhoudt. Daarnaast is aandacht besteed aan hoe migranten tegen Nederland en autochtone Nederlanders aankijken: of ze discriminatie ervaren en hoe ze denken over actuele kwesties, zoals zwartepiet en religieus geïnspireerd geweld. SIM 2015 is dus geen specifiek onderzoek naar extremisme of steun voor religieus geweld, maar in de vragenlijst zijn wel een paar items rondom deze thema's opgenomen.
In SIM 2015 is gebruikgemaakt van de mixed-modebenadering. De dataverzameling vond plaats door middel van interviews via het web en via persoonlijk contact. De mixed-modebenadering bleek eerder bruikbaar voor veldwerk onder (de vier grote) migrantengroepen (SIM'11). De geobserveerde sociaal-demografische samenstelling van de respondenten komt vrij goed overeen met de populatie, al zijn mannen vrij consequent ondervertegenwoordigd. Lastiger te interviewen groepen lijken vrij goed bereikt, en dan met name eerstegeneratiemigranten. De gerichte inzet van tweetalige interviewers en het gebruik van vertaalde vragenlijsten heeft waarschijnlijk hieraan bijgedragen.

Kader B.3 Aantallen respondenten

Respondenten die antwoord hebben gegeven op de stellingen 'Ik heb begrip voor jongeren die vanuit Nederland voor IS (Islamitische Staat) gaan vechten' en 'Ik heb begrip voor mensen die voor hun geloof geweld gebruiken', naar herkomstgroep, geslacht, leeftijd en generatie, 2015 (in aantallen)

	begrip voor jongeren die voor IS gaan vechten			begrip voor mensen die voor hun geloof geweld gebruiken		
	Turks-Nederlands	Marokkaans-Nederlands	autochtoon Nederlands	Turks-Nederlands	Marokkaans-Nederlands	autochtoon Nederlands
totaal	471	508	542	453	441	511
mannen	252	233	249	213	216	228
vrouwen	219	275	293	240	225	283
15-24 jaar	111	132	77	120	117	78
25-44 jaar	216	239	141	187	195	154
45-64 jaar	114	113	194	116	99	168
≥ 65 jaar	30	24	130	30	30	111
eerste generatie	276	315	–	260	268	–
tweede generatie	195	193	–	193	173	–

Bron: SCP (SIM'15)

Literatuur

Bos, K. van den, A. Looseman en B. Doosje (2009). *Waarom jongeren radicaliseren en sympathie krijgen voor terrorisme. Onrechtvaardigheid, onzekerheid en bedreigde groepen*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.

Forum (2014). *Nederlandse moslimjongeren en de Arabische herfst. Factsheet november 2014*. Utrecht: Forum.

Huijnk, W., J. Dagevos, M. Gijsberts en I. Andriessen (2015). *Werelden van verschil. Over de sociaal-culturele afstand en positie van migranten in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Labyrinth (2015). *Rapportage cognitieve test vragenlijst Forum/Motivaction Arabische Herfst*. Utrecht: Labyrinth.

Roex, I., S. Stiphout en J. Tillie (2010). *Salafisme in Nederland. Aard, omvang en dreiging.* Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum.

Wessels, L. en A. Dijkman (2012). *Radicaal (on)zichtbaar. Verkennend onderzoek naar omvang, kenmerken en oorzaken van mogelijke radicalisering van Amsterdamse moslima's.* Amsterdam: Vizea.

Sinds het begin van het nieuwe millennium kreeg West-Europa een aantal keer te maken met gewelddadige aanslagen, die werden gemotiveerd vanuit het islamitische geloof. De reacties van een aantal jonge moslims op deze aanslagen en het feit dat Nederlanders naar Syrië of Irak zijn gereisd om te strijden met radicaal-islamitische organisaties roepen de vraag op hoe groot het begrip is voor geweld in naam van het geloof en voor organisaties zoals Islamitische Staat.

In de notitie *Opvattingen over religieus geïnspireerd geweld en IS onder Turkse en Marokkaanse Nederlanders* wordt op basis van kwantitatief onderzoek een beeld gegeven van de mate waarin Turkse en Marokkaanse Nederlanders begrip hebben voor jongeren die vanuit Nederland voor IS willen vechten of voor mensen die voor hun geloof geweld gebruiken. Ook wordt onderzocht in hoeverre deze opvattingen anders zijn voor jongeren.

De onderzoekers, *Willem Huijnk*, *Iris Andriessen* en *Leen Sterckx*, zijn allen werkzaam bij de sector Onderwijs, Minderheden en Methodologie van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Zij doen daar onderzoek naar de integratie van migrantengroepen.

ISBN 978-90-377-0767-0

9 789037 707670